

**PROBLEME ACTUALE ALE LEGISLAȚIEI ELECTORALE
A REPUBLICII MOLDOVA: DIMENSIUNI POLITICO – JURIDICE
ACTUAL PROBLEMS OF THE ELECTORAL LEGISLATION OF THE
REPUBLIC OF MOLDOVA: POLITICAL AND LEGAL DIMENSIONS**

**Alexandru ARSENI, *doctor habilitat în drept,*
*Universitatea de Stat din Moldova,***

**Ion RUSANDU, *doctor în filosofie,*
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
rusandu@list.ru**

Rezumat

Poporul suveran își poate exercita dreptul său natural și inalienabil de a legifera delegându-l unor reprezentanți desemnați după proceduri electorale. Problema care s-a pus și se pune este de a găsi un mecanism juridico-statal cât mai eficace în a realiza acest scop, fără a atenta la suveranitatea națională. Practica contemporană constituțională a dat răspuns la această întrebare prin elaborarea și argumentarea sistemelor electorale capabile să nu rupă această legătură dintre suveranitatea națională și reprezentare. Urmează să elucidăm dacă modificarea sistemului electoral în Republica Moldova se încadrează în această armonie. Totodată, autorii au identificat problemele reglementării juridice a legislației naționale, care constată responsabilitatea pentru falsificarea rezultatelor alegerilor.

Cuvinte-cheie: *suveranitate, reprezentare, putere de stat, alegeri, concurent electoral, scrutin, sistem majoritar, sistem proporțional, sistem mixt.*

Summary

The sovereign people can exercise their natural and inalienable right to legislate by delegating them to appointed representatives according to the electoral procedures. The question has remained to find a more effective legal-state mechanism to achieve this goal without addressing national sovereignty. Contemporary constitutional practice has responded to this question by elaborating and arguing electoral systems capable of not breaking the link between national sovereignty and representation. We are going to clarify whether the modification of the electoral system in the Republic of Moldova is actually harmonized. At the same time, the authors identified the problems of the legal regulation of the national legislation, which finds responsibility for falsifying the results of the elections.

Keywords: *sovereignty, representation, state power, elections, electoral competitor, elections; majority system, proportional system, mixed system.*

Alegerile prezintă prin sine un institut/mecanism social primordial important prin intermediul căruia societatea, în baza procedurilor juridice stabilite, contribuie la formarea și legitimarea puterii politice

Alegerile sunt un fenomen firesc și larg răspândit în societățile contemporane, dat fiind faptul că în urma alegerilor se constituie/formează diferite instituții la nivele diferite de conlucrare: parlament, guvern, organe publice locale etc. Alegerile pot fi prezidențiale, parlamentare, locale, anticipate, repetate etc.

Scopul alegerilor rezidă în: formarea organelor puterii de stat; determinarea reperelor pentru viitorul țării (și a localităților); schimbarea cursului politic; trierea liderilor politici și formarea noii elite politice; antrenarea cetățenilor în procesul politic în cali-

tate de subiect, dat fiind faptul că pentru majoritatea lor alegerile sunt unica modalitate de a participa în politica „pură”.

Astfel, Ion Guceac menționează: alegerile semnifică procedura de formare a unui organ de stat sau investirea unei persoane cu atribuții publice realizate prin intermediul votului acordat de persoane autorizate în condițiile în care pentru obținerea mandatului respectiv sunt propuse două sau mai multe candidaturi și se caracterizează prin următoarele trei trăsături specifice: „a) alegerile legitimează puterea; b) alegerile constituie barometrul vieții politice; c) alegerile sunt un instrument de selectare a guvernanților” [1].

În Republica Moldova, ca de altfel și în practica altor țări, alegerile încep cu mult timp înainte față de data oficială anunțată a acestora. În opinia noastră, ceea ce se petrece în perioada preelectorală determină într-o măsură oarecare rezultatele alegerilor. În acest context, cu o analiză obiectivă a veridicității rezultatelor alegerilor se confruntă și țările cu o înaltă practică democratică. Însă pentru noi această problemă este deosebit de actuală, datorită faptului că după fiecare scrutin electoral apar foarte multe declarații cu privire la fraudarea alegerilor. Totodată, sunt arare cazurile când se confirmă falsificarea alegerilor la nivel justițiar datorită imixtiunii politicului în actul justițiar.

Îngrijorarea societății civile în prezent este legată de aplicarea sistemului mixt și a rezultatelor alegerilor parlamentare, eveniment petrecut în cadrul scrutinului ordinar din 24 februarie 2019.

În pofida faptului că la ora actuală în Republica Moldova s-a acumulat o oarecare experiență în organizarea scrutinelor electorale, totuși rămâne prezentă îngrijorarea din partea societății în ceea ce privește „numărătorea” voturilor în contextul posibilităților falsificări. Vom menționa că evenimentele din 7 aprilie 2009 s-au declanșat și din cauza suspiciunilor cu privire la buna totalizare a rezultatelor alegerilor parlamentare de la acea oră. În același timp vom menționa că legislația cu privire la alegeri din Republica Moldova conține destule norme care ar garanta rezultate corecte și legale.

Atât conceptual, cât și legal se afirmă ideea conform căreia voința poporului constituie baza puterii de stat, voință exprimată prin alegeri în temeiul votului universal, egal, direct, secret și liber exprimat. În colaborare cu principiul suveranității naționale, exercitat și prin reprezentare, această idee prezintă un viu interes pentru doctrina constituțională datorită semnificațiilor practice pentru întreaga societate.

Aceste relații sociale sunt reglementate de normele dreptului constituțional, deoarece vizează direct fenomenul complex de instaurare, menținere și exercitare a puterii de stat. Evident că ele devin obiect de cercetare pentru disciplina științifică Drept Constituțional.

O temă aparte în tot procesul electoral constituie scrutinul sau sistemul electoral de distribuire a mandatelor de deputați în baza voturilor obținute în alegeri. Doctrina și practica constituțională cunoaște două tipuri de scrutin: a) majoritar și b) reprezentări proporționale (de listă).

Prin combinarea unor elemente din ambele tipuri a luat naștere sistemul mixt.

Republica Moldova a practicat ambele tipuri clasice. În așa mod Parlamentul independenței (1990-1994) a fost ales în baza scrutinului majoritar uninominal cu două tipuri de scrutin. Apoi prin Legea din 14 octombrie 1993 s-a trecut la scrutinul reprezentării proporționalității (de listă). După acest tip au fost alese parlamentele ulterioare, inclusiv cel de azi.

Recent, Parlamentul Republicii Moldova, prin Legea nr.154 din 20.07.2017 [2], art.73 alin.(2) stabilește că alegerile Parlamentului se efectuează în baza unui sistem de vot mixt (proporțional și majoritar) într-o circumscripție națională și în circumscripții uninominale. Această nouă reglementare normativă evident că a devenit obiectul de cercetare pentru constituționaliști, urmând a fi supuse analizei toate aspectele problemei. Scopul reprezintă elucidarea procesului de aplicare a acestui sistem de vot mixt ca proces juridic al legitimității puterii de stat cu asigurarea autenticității suveranității naționale exercitată prin reprezentare.

Determinări constituționale și conceptuale. Potrivit art.2 alin.(1) din Constituția Republicii Moldova, „Suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție” [3]. Iar art.60 alin.(1) stabilește că „Parlamentul este organul reprezentativ suprem al poporului Republicii Moldova”. Silogismul se încheie cu prevederile art.38 alin.(1), potrivit căruia „voința poporului constituie baza puterii de stat”.

Această voință se exprimă prin alegeri libere, care au loc în mod periodic, prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat.

Ne propunem să raportăm aceste prevederi constituționale cu reglementări similare din Declarația Universală a Drepturilor Omului la care Republica Moldova a aderat în iulie 1990 [4]. Potrivit art.21 alin.(1), „voința poporului este baza puterii de stat, această voință trebuie să fie exprimată prin alegeri oneste, sufragiu universal, egal și prin vot secret”. Observăm așadar identitatea reglementărilor, cu excepția lipsei în art.38 alin.(1) din Constituție a sintagmei „alegeri oneste”. Dar aceasta nu înseamnă că alegerile în Republica Moldova nu trebuie să fie „oneste”. Aici intervin prevederile art.4 din Constituție, în conformitate cu care în problema drepturilor omului prioritate au reglementările internaționale față de cele naționale. Sfera acțiunii sintagmei „alegeri oneste” se referă la întreg procesul electoral în ansamblu. Pe acest fundal își găsesc materializarea principiile realizării dreptului de vot, și anume: vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat. Datorită acestei funcții cardinale, considerăm că suntem în prezența unui principiu fundamental al dreptului electoral pe care îl vom numi *principiul onestității*.

Dacă celelalte principii ale dreptului de vot sunt pe larg analizate și expuse în literatura de specialitate, apoi acest principiu este pomenit doar în treacăt, ca o simplă prevedere. Din aceste considerente, îngăduim să formulăm o posibilă definiție a „principiului onestității”.

Considerăm că *principiul onestității alegerilor semnifică obligația statului de a asigura respectul demnității personalității umane prin excluderea în procesul electoral a manipulării, a presiunilor asupra electoratului, iar în caz de manifestare a acestora, precum și a falsificărilor rezultatelor votării, întreprinderea de măsuri de contracarare a lor cu sancționarea persoanelor vinovate.*

Acest principiu, în coroborare cu principiile realizării dreptului de vot, asigură plener legitimitatea puterii de stat, proces ce se încadrează în principiul legitimității puterii de stat. În acest context, „*legitimitatea* este o însușire, o calitate a puterii politice și de stat, un principiu de întemeiere și justificare a autorităților etatice corespunzător unor

norme juridice și morale și recunoașterea de către cei guvernați de a fi conduși de cei care guvernează. Iar *legitimitatea puterii* este o însușire a puterii de stat ce rezidă în suveranitatea națională, specifică statului de drept și democratic, în cadrul căruia atât Constituția, cât și organele etatice și actele emise de ele sunt în concordanță cu voința generală și sunt acceptate ca atare de întreaga societate umană organizată în respectivul stat” [5]. Respectarea acestui principiu face ca voința poporului să constituie efectiv baza puterii de stat.

Definiția propusă *principiului onestității* este argumentată pe următoarele raționamente:

Principiul demnității personalității umane. Constituția prin art.1 alin.(3) stipulează, printre altele, „demnitatea persoanei, drepturile și libertățile omului, libera dezvoltare a personalității umane prezintă valori supreme și sunt garantate”. Or această stipulare constituțională antrenează toate instituțiile statului în a le garanta plenar și necondiționat.

Constituționalistul Cristian Ionescu menționează: „Caracterul autentic al exercițiului democratic este conferit de garanțiile materiale, politice și juridice acordate de stat pentru ca cetățenii să-și exercite liber și deplin dreptul lor suveran de a participa la conducere” [6].

Printre manifestări cu grad de înșelăciune a alegătorilor este faptul probat de PDM la alegerile Adunării Populare din 2016. Atunci PDM nu a înaintat lista de candidați. Însă, după validarea mandatelor candidaților independenți, o bună parte din ei peste noapte au aderat la Partidul Democrat, pericol ce reiese din rămânerea în vigoare a Legii nr.154. Prin această manipulare, în opinia noastră, voința alegătorilor exprimată la alegeri a fost ignorată în mod cinic.

Un șir de încălcări ale principiului onestității alegerilor au fost depistate de către Curtea Constituțională la ultimele alegeri prezidențiale, adoptând și adrese în acest sens.

Astfel, potrivit Hotărârii Curții Constituționale privind confirmarea rezultatelor alegerilor și validarea mandatului de președinte al Republicii Moldova nr.34 din 13 decembrie 2016 [7], observăm că în perioada campaniei electorale organele abilitate nu și-au onorat obligațiunile, dar nu au fost sancționate.

Dacă Curtea Constituțională ar fi invalidat alegerile din 14 decembrie 2016, atunci adresările i-ar fi obligat pe deputați să ia atitudine față de încălcările depistate [8].

1. Destinația socială a alegerilor

Într-o accepție sociologică, prin alegeri se înțelege „acțiune prin care cetățenii selectează și desemnează prin vot, în conformitate cu anumite proceduri, persoanele care urmează să facă parte din organele de conducere ale unui stat, unitate teritorial-administrativă sau ale unei organizații sau un partid politic sau un organ colegial” [9]. De altfel, alegerile semnifică și o nouă identificare a elitelor guvernatoare promovate în urma scrutinului. Acest fenomen este menționat în doctrina constituțională franceză, care formulează următoarea supoziție: „Nu există guvernanți legitimi, împuterniciți cu forță de comandă, decât cei ieșiți din alegeri libere și democratice” [10].

Anume alegerile sunt „hârta de turnesol” prin care alegătorii triază programele cu care vin în fața lor viitorii guvernanți (fie prin intermediul partidelor sau în calitate de independenți). Rezultatul alegerilor este o reflectare a doleanțelor și intereselor alegătorilor vizavi de cele promovate atât de guvernanți, cât și de opoziția politică, astfel respectându-se principiul suveranității naționale, principiu stipulat în Declarația franceză a

drepturilor omului și cetățeanului din 1789 în conformitate cu art.3, principiul oricărei suveranități rezidă esențialmente în națiune. Niciun corp, niciun individ nu poate exercita vreo autoritate care în mod expres nu o emană.

În circuitul politic și juridic din Republica Moldova acest principiu este stipulat în Declarația Suveranității Republicii Moldova, în conformitate cu care izvorul și purtătorul suveranității este poporul. Într-o formulă mai amplă, esența principiului este redată în art.2 alin.(1) din Constituția Republicii Moldova, potrivit căruia Suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin reprezentanții săi în modurile stabilite de Constituția țării.

În opinia constituționalistului V.Popa, „sufragiul” nu este altceva decât „ un instrument juridic obișnuit, grație căruia poporul exercită suveranitatea care-i aparține” [11]. Pe bună dreptate, alegerile au un caracter „ de desemnare a unor autorități pentru executarea unei anumite funcții cu titlu personal, când este vorba de executiv (șeful statului ș.a.), sau cu titlu colegial, când este vorba de adunările deliberative” [12]. Așadar, în ultimă instanță, teoretic, poporul este „beneficiarul” sufragiului și nu partidele politice.¹

În aceste circumstanțe, suntem în prezența *alegerilor competitive*, în care constituționalistul Maurice Duverger evidențiază că „cetățenii aleg dintre mai mulți candidați, ce constituie piatra unghiulară a democrației liberale” [13]. Or tocmai aceasta și este funcția principală a scrutinului electoral, al alegerilor. În acest context, suntem de acord cu V.Popa, potrivit opiniei căruia alegerile, printre altele:

„a) permit electoratului, prin intermediul votului universal, secret și liber exprimat, să-și exercite dreptul de a participa la guvernare;

b) conferă legitimitate sistemului politic, sistemului guvernamental ;

d) fiind multiple manifestări de voință în ansamblu, constituie un act colectiv în urma căruia se aprobă o echipă;

f) permit electoratului să-și expună opinia referitor la activitatea formațiunilor politice aflate la putere și la direcțiile de activitate în perspectivă;

g) confirmă sau infirmă activitatea celor aleși, dându-le mandat de acțiune sau înlocuindu-i cu alții” [11].

Vom menționa că în literatura de specialitate unii autori fac o distincție între conținutul sintagmelor „drept electoral” și „sistem electoral”. Astfel, T.Cârnaț consideră că dreptul electoral reprezintă totalitatea normelor juridice care reglementează participarea cetățenilor la procesul de formare a organelor de stat centrale și locale electiv, precum și la alegerea funcționarilor lor, prin intermediul drepturilor și libertăților electorale garantate de Constituția Republicii Moldova, iar prin sistem electoral se înțelege „procedurile utilizate pentru desemnarea de reprezentanță ai poporului în organismele puterii centrale și locale, fiind totodată modalitatea de reprezentare a mandatelor disputate în alegeri în funcție de rezultate” [14].

¹ Dacă urmărim relatările din mass-media cu privire la rezultatele alegerilor din 24.02.2019, practic toate comentariile analiștilor politici se reduc la constatări de genul: „în urma alegerilor victorioși sunt PD-iștii”, „socialiștii au învins”, „blocul politic ACUM este învingătorul moral” și nicio afirmație care ar constata că ar fi învins/ câștigat poporul.

Considerăm că alegerile reprezintă expresia liberă a voinței cetățenilor privind desemnarea persoanelor cu atribuții publice (deputați, senatori, șef de stat, consilieri locali, primari) în organele reprezentative ale statului în baza realizării principiului suveranității naționale după proceduri strict determinate egal [15]. Reieșind din practica alegerilor atât din Republica Moldova, cât și a altor țări, vom afirma că nici un sistem electoral nu ne apropie de idealul „guvernare din popor”. Cauzele sunt multiple: începând cu lipsa de încredere în partidele politice până la cultura politică a cetățenilor care lasă de dorit, după cum arată nenumăratele sondaje sociologice din trecut până în prezent.

Accepțiunile analizei reflectă alegerile în ipostaza lor procedurală de desemnare a reprezentanților. Însă, în viziunea noastră, alegerile se prezintă, în primul rând, ca mecanism juridico-statal de delegare a unor competențe. În această ipostază, *alegerile reprezintă mecanismul juridico-statal prin intermediul căruia poporul suveran delegă dreptul său natural și inalienabil de a legifera unui corp de reprezentanți desemnați după proceduri electorale.*

2. Partidele politice – concurenții electorali principali

În viziunea constituționalistului V.Popa, în competiția pentru cucerirea puterii de stat „partidele politice sunt autorii principali, deoarece această intenție a partidului l-a și adus de fapt pe scena politică, justificându-i apariția” [11]. Acest adevăr a fost remarcat în studiile constituționale încă în anii '30 ai sec. al XX-lea, deoarece candidații la funcția de deputați „sunt înglobați în partide ale căror programe s-au dezbătut pe larg ajungând să fie cunoscute de toată lumea în valoarea lor generală și în posibilitatea lor de realizare în momentul dat, și a căror activitate anterioară la guvern și în opoziție s-a desfășurat sub ochii țării întregi, putând fi cântărită de toți cetățenii atât în părțile ei bune, cât și rele”[16].

Conceptul enunțat își regăsește confirmarea și în literatura contemporană. Spre exemplu, I.Muraru menționează, candidații la funcția de deputați „fiind propuși de partidele politice reprezintă pentru alegători mai multe garanții și opțiuni clare” [19]. În acest sens, poporul, în viziunea lui I. Deleanu, reprezintă colectivitatea indivizilor care au calitatea de cetățeni și, prin aceasta - aptitudinea de a participa la exprimarea voinței naționale. Partidelor politice le revin, în opinia aceluiași autor, opinie pe care o împărtășim, următoarele funcții: „a) Constituind un corp intermediar între popor și putere ele contribuie la cristalizarea voinței generale și la valorizarea acesteia ca impuls față de putere; b) Ele tind la realizarea funcției de conducere a societății prin cucerirea puterii și transformarea programelor politice în programe de guvernământ; c) Partidele contribuie la informarea și educarea politică a cetățenilor și la formarea exigențelor și aprecierilor acestora față de putere”[18]. Așadar exprimarea voinței naționale aparține poporului, și nu partidelor politice. Problema care se pune este aceea de a identifica formele și metodele adecvate pentru o veritabilă legitimitate a acestui proces.

Totodată, este foarte important faptul că alegătorii/ poporul își aleg acei candidați/ elită în care ei se recunosc pe sine. Conform doctrinei constituționale franceze, „poporul nu are ce face cu o elită în care el nu se recunoaște și pe care, oricât de inteligentă ar fi, nu o înțelege” [19]. Mai mult ca atât, deciziile în Parlament se adoptă cu majoritatea voturilor pentru care se poartă răspundere, inclusiv politică. Or, candidații indepen-

denți „pot” forma o „majoritate”, de la caz la caz, în lipsa răspunderii pentru decizia adoptată și consecințele ei asupra cetățenilor.

3. Sistemele electorale

În continuare vom descrie succint numai dezavantajele diferitelor sisteme electorale și vom analiza noul sistem electoral din Republica Moldova în baza cărui au avut loc alegerile parlamentare ordinare din 24 februarie 2019. Menționăm că descrierea propriu - zisă a avantajelor fiecărui sistem electoral este realizată cu bună știință de mai mulți autori.[20]

În opinia noastră, toate sistemele electorale își au avantajele sale, însă implementarea lor depinde de voința guvernatorilor și nivelul de cultură al elitei politice și al alegătorilor.

- *Sistemul/ scrutinul majoritar*

Prin dezavantajele acestui scrutin parvine faptul că nu arareori este greu de obținut majoritatea dintr-un singur tur. Totodată, acele partide care au o susținere masivă în mediul rural sunt favorite în alegeri. Partidele care au obținut aproximativ același număr de voturi pot avea ulterior un număr diferit de deputați. În cazul alegerilor prezidențiale, președintele ales prin vot direct al poporului, după cum arată practica, nu reprezintă interesele întregii populații.

- *Sistemul/scrutinul uninominal*

În ceea ce privește dezavantajele scrutinului uninominal, printre cele evidente vom menționa că datorită numărului mare de circumscripții electorale scrutinul implică mari cheltuieli cu operațiunile electorale și cu structurile care organizează și conduc aceste operațiuni. Totodată, sistemul uninominal nu reflectă întregul spectru al opțiunilor politice, sociale, economice ale unei bune părți de alegători, iar în plan financiar cresc cheltuielile pentru organizarea alegerilor și îi fac pe candidați dependenți de susținătorii lor financiari. Parlamentul rezultat „este” mai mult un corp de elită, micșorându-se evident caracterul politic.

Nu este precedent optim pentru exprimarea pluralismului politic. Ele pot genera o stare conflictuală extrem de periculoasă, prin faptul că asigură ca partidul ce are o majoritate relativă a opțiunilor să dețină o majoritate absolută a mandatelor. Și în fine acest sistem sprijină tendința de centralizare [21].

- *Sistemul/scrutinul reprezentării proporționale*

Și acest scrutin suportă unele *dezavantaje*, cum ar fi: a) fiind un scrutin de listă, alegătorul nu-și exprimă opțiunea pentru un anumit candidat, ci pentru un anumit partid, indiferent de calitatea persoanelor ale celor învinși pe lista acestuia; b) sufragiul nu marchează manifestarea „voinței naționale”; c) majoritatea parlamentară constituită este și ea conjuncturală. În același timp, acest sistem creează oportunități pentru multiplicarea partidelor politice. Totodată, acesta creează și impedimente în relația alegător-deputat.

Cu toate acestea, scrutinul reprezentării proporționale, după expresia metaforică a unui doctrinar, poate fi „cheia potrivită”, dar ea nu este îndeajuns de bine „șlefuită”. În ceea ce privește sistemul electoral mixt, vom menționa că în mare parte acesta păstrează unele dezavantaje din cadrul sistemelor electorale enumerate mai sus.

- *Sisteme electorale mixte*

Doctrina constituțională determină esența sistemelor electorale mixte atât în aspect juridic, cât și alegoric. Potrivit unei opinii, aceste sisteme sunt întemeiate pe „un dozaj

variabil de reprezentare proporțională și scrutin majoritar și pe diverse ingeniozități, asigurând, mai mult sau mai puțin, omogenitatea amestecului” [22]. Iar într-o accepție alegorică sau sugestivă, atunci când se apelează la sistemele mixte, „legislatorul procedea-ză ca un barometru pentru un cocktail: un deget de reprezentare proporțională și două de scrutin majoritar sau viceversa. În ambele cazuri, inventatorul este deseori mai satisfăcut de amestecul său decât consumatorul – alegător” [23]. Susținem această concepție dreaptă până la urmă, avantaje au partidele politice, și nu alegătorii, fapt ce este în detrimentul statului de drept și democratic al suveranității naționale. În același context, constituțio-nalistul I.Guceac menționează: „Anume aceste considerente, acest „cocktail”, indiferent de eforturile depuse, nu va conduce la rezultate absolut necriticabile” [24].

În literatura de specialitate se regăsește tipologia sistemelor electorale mixte. Astfel, există două mari categorii, și anume, istorice, care au fost aplicate în diverse țări, și sis-teme aplicate astăzi.

Din prima categorie fac parte: *Sistemul lui Hare*, practicat în Danemarca; *Sistemul votului cumulativ*, practicat în Sri Lanka între anii 1946 și 1947; *Sistemul „votului unic netransferabil”*, practicat în Japonia între anii 1902-1993” [24], iar din a doua categorie – sistemul înrudirilor, sistemul german al buletinului dublu, pe care le vom examina în continuare.

- *Sisteme mixte*

A. *Sistemul înrudirilor*, ceea ce în limba franceză înseamnă „des apparentements”, exprimă alianța „unor partide sau formațiuni politice care se prezintă cu liste înrudite”. Acest sistem a fost practicat în Franța între anii 1951-1958, adică până la adoptarea ultimei Constituții. Efectul sistemului constă în aceea că, dacă listele înrudite obțineau majorita-tea absolută a voturilor, ele câștigau toate locurile, mandatele în Parlament. Iar dacă nu, apoi locurile erau repartizate între liste conform principiului reprezentării proporționale. Acest mod de scrutin interesează doar partidele în calitate de concurenți electorali ce ține de distribuirea mandatelor, și nu electoratul.

În opinia noastră, cel mai mare dezavantaj al sistemului electoral mixt constă în faptul că acesta păstrează numai unele dezavantaje din cel majoritar sau proporțional.

B. *Sistemul german al buletinului dublu*. Esența acestui sistem constă în faptul că fie-care alegător dispune de două buletine de vot. Cu primul el desemnează, prin scrutinul majoritar uninominal, un deputat pentru circumscripția sa, cu al doilea el se pronun-ță pentru lista unui partid, prin sistemul reprezentării proporționale. De remarcat că în ambele cazuri candidații sunt propuși de partidele politice care poartă răspundere pentru guvernare. În acest caz, scrutinul majoritar și reprezentarea proporțională se cumulează prin intermediul votului dublu. În cazul scrutinului buletinului dublu, este pus în interes voința electoratului. Acesta este practicat în statele federative europene și cu Parlament bilateral.

Actualmente, în practica constituțională și a dreptului electoral, ca instituție a drep-tului constituțional se practică „*sistemul german al buletinului dublu*”. Acest sistem în literatura de specialitate mai este întâlnit și sub denumirea de „sistem de compensare” [25]; „sistem mixt echilibrat” [23]; „reprezentare proporțională personalizată” [26].

Deși sistemul german al buletinului dublu a fost preluat de mai multe state (Coreea de Sud, Italia, Japonia, Rusia, Ungaria, Bulgaria etc.), a demonstrat următoarele dezavantaje, sintetizate de către I.Guceac, și anume:

- „- deși este posibilă depunerea unor liste de persoane care candidează fără a fi afiliate la vreoa asociație electorală, practic nu se poate vorbi de scrutinul candidaților independenți;
- metoda reprezentării proporționale are prioritate în raport cu cea majoritară, situație urmată de o legătură slabă între deputați și electorat;
- „votul util” deformează voința alegătorului, forțându-l să-și exprime opțiunea prin acordarea votului altei asociații electorale decât celei pe care o preferă în realitate” [24].

În acest context este necesar ca acceptarea unui sau altui sistem electoral să se realizeze numai ținându-se cont de avantajele și dezavantajele fiecăruia și luându-se în considerare realitățile politice din statul respectiv [24]. Indicăm să adăugăm și interesul general al societății întru edificarea statului de drept și democratic, legitimitatea puterii de stat.

4. Sistemul mixt în Republica Moldova

Până în 21.07.2017, la alegerile parlamentare în Republica Moldova s-a aplicat scrutinul reprezentării proporționale (pe liste de partid).

Prin Legea nr.154 s-a trecut la sistemul de vot mixt (proporțional și majoritar). Conform art.73 alin.(3) al Legii, „în circumscripția națională se aleg 50 de deputați în baza votului reprezentării proporționale. În circumscripțiile uninominale se aleg 51 de deputați în baza votului majoritar, câte unul de la fiecare circumscripție”.

Ce ține de circumscripția națională și scrutinul reprezentării proporționale, întrebări nu apar, deoarece procesul ne este cunoscut. Urmează să ne clarificăm cu circumscripțiile uninominale. Articolul 74, intitulat „Circumscripțiile electorale”, stabilește că alegerile parlamentare se organizează în baza a 51 de circumscripții uninominale, inclusiv constituite pentru localitățile din stânga Nistrului (Transnistria) și peste hotare.

Alineatul (4) lit.a) al acestui articol stabilește că circumscripțiile electorale vor avea la bază un număr relativ egal de alegători și vor cuprinde între 55.000 și 60.000 de alegători cu drept de vot. Însă în cadrul acestui articol avem două prevederi care pun în prim-plan criteriul etnic. Litera. f) stabilește că circumscripțiile uninominale în care locuiesc compact minoritățile naționale vor fi constituite luându-se în considerare interesele acestora și ținându-se cont de hotarele unităților administrativ-teritoriale respective. Sunt prevederi care provoacă mai mult haos decât ordine. Admitem că în trei localități învecinate locuiesc în total 15.000 de alegători. Urmează de creat o circumscripție uninominală. Apare firesc următoarea întrebare: Unde-i principiul egalității stipulat în art.16 din Constituție?, conform căruia toți cetățenii Republicii Moldova sunt egali în fața legii și a autorităților publice, indiferent de originea etnică.

O prevedere capcană este stipulată în art.79 alin. (6), potrivit căreia persoana inclusă în lista de candidați din partea unui concurent electoral pentru alegerile în baza circumscripției naționale poate candida și într-o singură circumscripție uninominală din partea aceluiași concurent electoral sau în calitate de candidat independent. Aceeași persoană concomitent este și pe listă de partid, și „independent”.

Capcana ne-o explică art.93 alin.(3): „Dacă candidatul ales în circumscripția uninominală a fost ales și pe lista de partid în circumscripția națională, se consideră că a fost ales doar în circumscripția uninominală și nu va fi luat în calcul la atribuirea mandatelor în baza listei de partid”. În acest caz, ca rezultat, poate fi anticipată situația când un candidat se va regăsi concomitent și pe circumscripție, și pe lista de partid. Așadar, partidul va obține două mandate, iar partidul care nu a înaintat și pe circumscripția nominală va rămâne cu un mandat.

Depistăm încălcarea principiului egalității dintre concurenții electorali. Și aceasta nu e totul, mai este ceva ce scapă de textul propriu-zis al legii. Atât teoretic, cât și practic se poate întâmpla că pe circumscripția națională concurentul electoral „y” să nu treacă pragul electoral, adică să nu obțină niciun mandat de deputat. Însă după validarea mandatelor de deputat, așa-zisii „candidați independenți” devin peste noapte membrii tocmai acestui concurent. Suntem în prezența unei manipulări vădite și cinice a alegătorului, voința cărora a fost profanată, iar legitimitatea mandatului de deputat lezată.

Consecințele acestor critici aduse Legii nr.154 denotă faptul că principiul onestității este încălcat în mod vădit, fapt ce ne face să considerăm această lege contrară spiritului constituționalității, a statului de drept și democratic.

Concluzii și recomandări

În urma cercetărilor opiniilor doctrinare și reglementărilor constituționale, constatăm că suveranitatea națională aparține poporului, care o exercită în mod direct și prin reprezentanți în modul stabilit de Constituție. Mecanismul de exercitare a suveranității naționale prin reprezentare se realizează prin alegeri, ca procedeu de delegare a procesului de legiferare.

1. Alegerile în organele reprezentative se petrec în baza și cu stricta respectare a principiilor: onestității, votului universal, egal, direct, strict și liber exprimat. Astfel, studiul legislației electorale care reglementează alegerile în organele puterii statale a Republicii Moldova, practicii aplicării sale evidențiază acele probleme a căror rezolvare depinde nu numai de calitatea legislației în vigoare, dar și de modul cum vor fi depășite fenomenele de criză și tendințele negative în domeniile social-economice și politice ale societății.

2. Sunt două tipuri clasice de scrutin: a) majoritar și b) proporțional. Mai funcționează o combinație a celor două tipuri – mixt. Viitorul nostru va consta din ceea ce vom avea din prezentul dificil: corupție masivă, fraudări, sărăcie, devieri de la cursul proeuropean și standardele democratice ș.a. Pentru a avea un viitor pro, este necesar să avem instituții durabile ale societății civile, care vor „sparge” statu-quo-ul mult dorit al susținătorilor actualului model al țării noastre.

3. Scrutinul majoritar pe circumscripții uninominale cu un singur tur este adecvat sistemului politic bi-partid. Adică din doi candidați doar unul va fi declarat deputat.

4. Scrutinul majoritar pe circumscripții uninominale în sistemele politice pluripartidiste este aplicat cu două tururi de scrutin, în primul tur este necesar de a obține pentru victorie cel puțin 50% plus un vot din numărul total de voturi exprimate. Dacă se aplică doar cu un singur tur, este pericolul falsificării rezultatelor alegerilor, dat fiind că

este foarte ușor pentru candidatul dorit de partid să „obțină” doar cu 10 voturi mai mult decât restul concurenților și va fi declarat ales deputat.

5. Scrutinul din 24 februarie 2019, desfășurat în baza noului sistem electoral (votul mixt), nu a schimbat esențial raportul de forțe politice în noul Parlament, deoarece nici un partid nu a acumulat majoritatea mandatelor, ceea ce va face dificil organizarea și obținerea unui consens larg privind vectorul dezvoltării țării. În opinia noastră, este necesară o analiză profundă privind adecvitatea unui sau altui sistem electoral pentru Republica Moldova.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Guceac I. Curs elementar de drept constituțional. Chișinău: S.n., 2007, p.195-196.
2. Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative nr. 154 din 20.07.2017. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 21.07.2017, nr.253-254, art.422.
3. Constituția Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, august 1994, nr.1.
4. Declarația Universală a Drepturilor Omului. În: Tratatate internaționale, 1998, vol. 1, p.11.
5. Arseni Al. Legitimitatea puterii de stat, principiul edificator al statului de drept și democratic contemporan. Chișinău: CEP USM, 2014.
6. Ionescu Cr. Tratat de drept constituțional contemporan. București: ALL Beck, 2003, p.314.
7. Hotărârea Curții Constituționale privind confirmarea rezultatelor alegerilor și validarea mandatului de președinte al Republicii Moldova nr.34 din 13 decembrie 2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.2-8 (5925-5931) din 6 ianuarie 2017, art.1.
8. Arseni Al. Omul - reperul axiologic cardinal al oricărui sistem juridic. În: Revista Națională de Drept, 2017, nr. 4, p. 6.
9. Tămaș S. Dicționar politic. Instituțiile democrației și cultura civică. București: Casa de cultură și presă „Șansa”, 1996, p.21.
10. Maslet J.Cl. Le droit des élections politiques. Paris: PUF, 1992, p.6.
11. Popa V. Drept public. Chișinău.:AAP,1998, p.144.
12. Prelot M., Boulois J. Institution politiques et droit constitutionnel. 1987, p.682.
13. Duverger M. Institutions politiques et droit constitutionnel. Paris: Presses de France, 1980, p.83.
14. Cârnaț T. Drept constituțional. Chișinău: “Print-Caro” SRL, 2010, p.346.
15. Arseni Al. Drept constituțional și instituții politice. Chișinău: CEP USM, 2014, p.153.
16. Negulescu Piere P. Partidele politice. București: Garamond, 1924, p.46.
17. Muraru I. Drepturile electorale ale cetățenilor români. În: Revista Drepturile Omului, 1992, nr.1, I.R.D.O., p.5.
18. Deleanu I. Drept constituțional și instituții politice. Tratat. București: Europa Nova, 1996, vol.2, p.p.206, 208-209.
19. Aubert J-F. Traite de droit constitutionnel Suisse. Ides et Calendes. Neuchâtel, 1967, p.430.
20. Reynolds Andrew, Ben Reilly. The international IDEA. Handbook of Electoral System Design, International Institute of Democracy and Electoral Assistance, 2002; Barbu Claudiu. Sisteme electorale cu mediul instituțional. București; Editura Universul Juridic, 2010. 146 p; Radu Alexandru. Sisteme electorale. Tipologie și funcționare. București: Editura Prouniversitară, 2012. 232 p.
21. Muraru I., Tănăsescu E. Drept constituțional și instituții politice. București: CH Beck, 2011-2013, vol.3, p.109-110.
22. Cadart J. Institutions politiques et droit constitutionnel. Vol.1. Paris: Economica, 1992, p.271.
23. Cotteret J.M., Emeri El. Le systèmes électoraux. Paris: P.U.F., 1988, p.73-74.
24. Guceac I. Drept electoral. Chișinău: Tipografia Centrală, 2005, p.246.
25. Martin P. Les systèmes électoraux et les models de scrutin. Paris: Montchrestien, 1994, p.89.
26. Pactet P. Institutions politiques. Droit constitutionnel. Paris: Masson, 1994, p.109.